

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

PARADİGMA VE PARADİGMA BENZERİ YAKLAŞIMLARIN SOSYO-KÜLTÜREL VE TARİHSEL ARKA PLANI: BİLİM ÖNCESİ DÖNEMDEN 1870’LERE İKTİSADİ DOKTRİNLER

Oğuz KARA*

Öz

İktisadi düşünce tarihi ile geçmişteki iktisat teorilerinin kronolojik bir sıralamasını vermek yerine, teorilerin benimsedikleri analitik yapılar ile bunların geçirdikleri evrim üzerinde durulması gerekmektedir. Bununla birlikte bu, analitik yapıların dayandığı metodolojik, ideolojik hatta sosyo-kültürel temellerin dikkate alınması gerekir. Bu bağlamda, bu çalışmada Schumpeter’i izleyerek, analitik yapının kurulmasına olanak sağlayan dünya görüşü, ideoloji yada metafizik bakış açısından oluşan bilim öncesi nitelikteki vizyonun incelemesini içermektedir. Ayrıca doktriner süreçteki tarihsel ve sosyo-kültürel arka plan, iktisadi düşünce tarihine sistematik bir biçimde yaklaşabilmek için ön koşullardan birisi durumundadır.

Anahtar Sözcükler: Doktrin, Paradigma, Klasik Paradigma

SOCIO-CULTURAL AND HISTORICAL BACKGROUND OF PARADIGMAL AND SIMILAR TO PARADIGMAL APPROACHES: ECONOMIC DOCTRINES FROM PRE- SCIENTIFIC PERIODS TO 1870’S

Abstract

Instead of explaining a chronological order of past economic theories, the analytical structures which has been adopted by theories and the evolution of this structures is needed to be held by history of economic thought. At the same time, the methodological, ideological and also socio-cultural fundamentals of these structures should be taken into account. In this context, this study,

* Yard.Doç.Dr., Düzce Üniversitesi, İşletme Fak., İşletme Bölümü, oguzkara@duzce.edu.tr

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

following Schumpeter, includes the examination of vision which has the feature of pre scientificity that occurred with the view point of world view, ideology or metaphysics that allowed this analytical structure to be established. Additionally, historical and socio-cultural background in the doctrinal process are one of the preconditions to approach systematically to history of economic thought.

Key Words: Doctrinal, Paradigm, Classical Paradigm

1. Giriş: Paradigma ve Paradigmal Değişimin Kaynakları

Kuhn tarafından geliştirilen paradigma kavramı, her bilimsel kuramın temelinde yatan ve birinden diğerine geçildiğinde bilimin gelişmesini vurgulayan bir kavramdır. Genel anlamda bir paradigma, Schumpeterian terimlerle, bir sosyal ve iktisadi gerçeklik vizyonu sağlayan dünya görüşü, değerler sistemi yada ideolojiyi yansıtır. Paradigma bilimsel araştırmanın ilgileneceği soruları, kullanacağı yöntemleri ve kabul edilebilecek cevapları belirleyip, kısıtlayan bir yapı arz etmektedir. Herhangi bir bilimsel alanda paradigma bir kez genel kabul gördükten sonra bilim adamları artık o paradigmanın çizdiği sınırlar içinde bilim yapma çabasına girişirler. Paradigma mevcut çerçevesi içinde araştırmacıları yeni sorunlara yönelttiği sürece önemini ve geçerliliğini sürdürür. Bir paradigmanın yeni sorunlar türetme ve çözme yeteneğinin zayıflaması ise o alandaki bilimsel bunalımın kökenini oluşturur (Soyak, 2003: 76).

İyi gelişmiş ya da egemen paradigmalar, saygın araştırma gelenekleri ve araştırma programlarından kaynaklanan teoriler kümesi yada araştırma programları tarafından desteklenir. Araştırma programlarının kendisi sınırlı bir muhakeme yapısına sahip ampirik genellemeler, modeller ve teoriler kümesinden kendi saygınlıklarını kazanma eğilimindedir. Bu faktörlerin varlığı araştırma programları ya da düşünce okullarının niçin egemen olduğu ve sosyal bilimlerde çok az bilimsel devrim gerçekleştiğini açıklayan bir unsurdur (Soyak, 2003: 77).

Bilimin uğraştığı alan ekonomi ve sosyal bilimler ise, Sweezy'nin yorumuyla, yukarıdaki gerekçe yalnızca içsel nedeni oluştururken, paradigmanın yansıttığı toplumsal yapının geçirdiği değişim (olguların kendisinin zamanla değişime uğraması) ise dışsal nedeni oluşturur. Genel olarak sosyal bilimlerde, özelde ise iktisat biliminde yeni bir paradigmanın eskisinin yerini alabilmesinin diğer bilimlere nazaran güç olduğundan söz edilir. Bunun temel nedeni olarak da

toplumsal olguların dünyasında birey, grup, sınıf ve ulusların çıkarlarının işe karışması ve bu nedenle sosyal bilimlerdeki paradigma değişikliklerinin büyük ölçüde siyasal ve sosyal devrimlerle eş anlamlı olması gereğidir (Tüzün, 1979: 59-61).

2. İktisadi Düşüncede Yöntem

İktisadi olaylar çeşitli değişkenlerin ilişkilerinden kaynaklanır. İktisatçılar bu olayların perde arkasını aralamak, değişkenler arasında değişmez, tekrarlanan ilişkileri sistematik biçimde ortaya koymak, ilkelere ve yasalara bağlamak isterler. Bunu yapmanın amacı gerçek yaşamda, bu şekilde saptanan ilke ve kurallardan yararlanarak olaylar karşısında tavır almak, onları yorumlamak ve sorunlara çözüm bulmaktır.

İktisadi yasalar ulaşmada başlıca iki yöntemden hareket edilmektedir. Bunlardan biri, tümevarım yöntemidir. Bu yöntem ile, bir bütünü oluşturan olguların tek tek gözlemlerinden hareket edilerek o bütünü kapsayan bir genellemeye ulaşma işlemidir. Diğer yöntem ise tümdengelim yöntemidir. Tümdengelim bir dizi temel önerme ve kabullerden akıl yürütme yolu ile bunlarla tutarlı sonuçlar çıkarmak şeklinde tanımlanabilir (Şahin, 1997: 3).

Yöntembilim açıdan, bilimlerin gelişimini ampirik veriler tarafından doğrulanan yada desteklenen, daha açıklayıcı önermeler ortaya koyan pozitivist nitelikteki anlayış, özellikle iktisatçılar arasında geniş kabul görmektedir. Bunun yanı sıra bilim felsefesindeki yeni gelişmeler ve pozitivist bilim anlayışına yöneltilen eleştiriler sonucunda bu görüşe karşıt görüşler oluşmuştur. Bilimlerin gelişmesinin kesintili, sıçramalar gösteren bir gelişme biçimi sergilediği, daha sonra ortaya atılan teorilerin hiç de öncekilerden daha iyi ya da ileri olmasının gerekmediği biçimindeki görüşün de benimsenmeye başladığı gözlenmektedir (Özel, 2001: 19-38)

2.1. Mantıksal Pozitivizm

Rasyonalist ve ampirist metodologlar bilim ile bilim olmayana ayırt etmeye çalışmışlardır. Rasyonalistler bunu muhakeme ile doğruya ulaşmada aklın gücünü temel alarak başaracaklarına inanmışlardır. Diğer yandan ampiristler maddi dünya hakkında garantili, başka bir deyişle yanılmaz bilgiye insan duyuları ile ulaşılacağını tartışmışlardır. Bu nedenle onlara göre sistematik gözleme dayanan bilimsel metot, insanoğlunu gerçeğe götürmekteydi (Dulupçu, 1998: 15-34).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

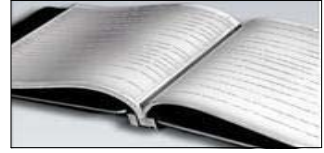
Mantıksal pozitivistler, modern bilim içinde bir metot belirleme girişimi olarak, rasyonellik ve ampirizmi birleştirerek bilimsel çabaları yeknesaklaştıracağını, metafizik unsurlardan kurtaracağını umut ettikleri metodolojiyi ürettiler. Mantıksal pozitivistlere göre, doğrulanabilirlik anlamlılığın ön şartıdır. Bu ilkeye göre bir önermenin doğru olup olmadığı, o önermenin içeriğinin olgularla desteklenip desteklenmemesine bağlıdır (Demir, 1997: 24). Mantıksal pozitivistlere göre bütün karmaşık önermeler temel/basit önermelerden türetilir niteliktedir. Her temel/basit önermeye karşılık gelen gözlemsel bir temel/basit gerçek vardır ve bir ifade, onu doğrulayan metotla tanımlanabiliyorsa anlamlıdır. Nihayetinde bilim ile bilim olmayan arasındaki fark, anlamlı olan ile anlamsız ya da duyumlu ile duyumsuz arasındaki ayrımla özdeşir. Mantıksal pozitivistizmde karmaşık ile basit olan arasındaki ilişkinin rasyonelliği, önermelerin gözlemlere dayandırılması ampirizmi içerir. İfadelerin metotla kanıtlanması bilim ile bilimsel olmayan arasındaki ayrımcılığı ortaya çıkarır. Bilimsel olmayanın anlamsız-duyumsuz kabul edilmesi bilimi kaideye oturtur, yüceleştirir.

2.2. Yanlışlanabilirlik ve Bilimsel Objektiflik

Popper mantıksal pozitivistizmin karşı karşıya kaldığı sorunlara pratik bazı çözümler getirmiştir. Öncelikle Popper'in argümanına göre teorilerin gözlemlenebilir unsurlara dayanarak kurulması zorunlu değildir, teorilerin gözlemlenebilir sonuçlarının olması yeterlidir. Bu yaklaşım sayesinde, teori ile gözlemlenebilir kanıtlar arasındaki bağ muhafaza edilmiştir, yani Popper'in bu rehabilitesi, Popper aksini savunsa da, pozitivistizmin faaliyet sahasını daraltacağına genişletmiştir (Dulupçu, 1998: 15-34).

Popper'in getirdiği asıl çözüm, kanıtlanabilirliliğin yerini, kendisi ile ünlenen, yanlışlanabilirlikle değiştirmesi olmuştur. Popper, sonlu sayıdaki doğrulayıcı gözlemlerin genel bir ifadeyi doğrulamayacağını göstermiş, tek bir zıt gözlem genel bir ifadeyi yanlışlamak için yetmiştir. Böylece mantıksal pozitivistizmi tamamen yok ettiğini ve bu nedenle bundan sonra pozitivistizm sözcüğünü kendi metodolojisinde kullanmayacağını ilan etmiştir.

Popper bilimsel objektiflik kavramını geliştirdi. Bu kavram, açıklayıcı bir hipotezin ileri sürülmesini, ilgili kanıtlarla test edilmesini ve hipotez, test ve nihai bulguların ilgi duyan her hangi bir kişiye ulaşabileceği yolla raporlanması süreci olarak tanımlanıyordu. Popper, bir kez

daha bilim ile bilimsel olmayan arasına keskin çizgiler koyarak bilim yapmanın net kurallarını sunmaktaydı.

Popper bir yandan bilimsel metodolojiyi geliştirirken, diğer yandan yanlışlanabilirlikle bilimsel gelişimin cesareti kırar. Fakat Lakatos, Popper'in eski öğrencisi, bilginin büyümesi akımıyla uzlaştırıcı ve çözümleyici rolü üstlenir.

2.3. Bilimsel Araştırma Programlarının Metodolojisi

Lakatos, karşılaştırılmazlık sorununun farkına vararak, Popper'in bilimsel objektifliğini, bilimin rasyonel bir süreç olarak kavramsallaştırılmasını ve bu süreçte test etmenin merkezi rol oynamasını iyileştirmeye (rehabilite etmeye) çalışmıştır. Popperyen yaklaşımı iyileştirerek araştırma programları kavramını geliştirir. Bu program; tanım gereği test edilmeyen, belki de test edilemeyen sert çekirdek önermeleri ve türev önermelerin test edilen koruyucu kuşağını ve açıklanan önermelerin iyileştirme ile araştırma programlarının ilerleyici veya dejenere edici süreçlerini içerir. Bu yaklaşım Kuhn tarafından alkışlanarak, iktisatçılar arasında popülerleşmiştir. Fakat Lakatos'un uzlaşmacı metodu (bilimsel araştırma programı) kendinden öncekileri sentezlemeye yönelikse de, aslında Lakatos'un amacı, hem rasyonalistleri hem de ayrımcı kural koyucu metodolojiye karşı olanları tatmin etmek olmuştur (Dulupçu, 1998: 15-34).

Lakatos'un bilginin büyümesi ile kendinden öncekileri sentezleme girişiminde mantıksal pozitivistler ile Popper'in başaramadığı bilimsellik ölçütünün nesnellik kaynağını meşrulaştırma çabasında, Lakatos ne kanıta ne de yanlışla dayanmak yerine, ampirik zenginliğin üstünlüğünü kabul eder. Bu üstünlük, tarihsel gerçekleri açıklamada diğerlerinden daha başarılı olmasından kaynaklanır. Ancak tarihsel niteliği Lakatos'u geçmişteki bilimsel çalışmaları açıklamada başarılı kılarken, Lakatos'un açıklamaları bugün ve gelecekteki bilimsel faaliyetler konusunda aynı performansı göstermez.

3. Paradigmal Oluşumun Kaynakları: Fizik, Sosyo-Kültürel Çevre, Din ve İnançlar

Schumpeter'e göre (bilimsel) iktisat, aslında tarihsel, istatistiksel ve teorik teknikler ile bu teknikler kullanılarak ortaya konan sonuçlardan oluşmaktadır. Böyle analitik bir bakış açısının benimsenmesinin ilk elde ortaya çıkardığı sorun, teorilerin kendi başlarına, ortaya atıldıkları dönemin sosyal ve ekonomik koşullardan bağımsız bir biçimde ele alınıp alınamayacağı, başka

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

deyişle analiz tarihinin hangi ölçüde olaylar ve genel olarak düşünce tarihinden bağımsız ele alınabileceği sorudur. Genellikle bilim felsefesinde pozitivist görüş olarak bilinen görüşün benimsediği mutlakçı anlayış, bilimsel etkinliğin ve onun ürünleri olan varsayım, önerme, model ve teorilerin kendi başlarına, içlerinde geliştirildiği sosyal, ekonomik ya da kurumsal ortamlardan bağımsız olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bilimsel nitelikteki önermelerin değerlendirme ölçütlerinin rasyonel bir yoldan, kesin bir biçimde ortaya konabileceğini ve her türlü bilimsel etkinliğin yalnızca bu ölçütlere dayanılarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Buna karşılık, göreceli anlayışa göre, herhangi bir düşünce, teori, model yada önerme, içinde biçimlendirildiği koşullardan bağımsız olarak ele alınamaz. Bu anlayışı savunan bakış açılarından en bilinen iki tanesi, esas olarak Alman kökenli yorumsamacı (hermeneutic) yaklaşım ile Marks'ın ünlü tarihsel materyalizm yaklaşımıdır. Yorumsamacı yaklaşıma göre, toplum özünde kavramsal niteliktedir ve sosyal yaşam insanların onu nasıl gördüğünden bağımsız değildir.

3.1. Fizik

Dünyayı algılamamız, birbirimizle ilişkilerimiz, hayata bakışımız hepsinin temelinde fizik vardır. Çünkü fizik bütün evreni hangi noktada çözdüğümüzü tespit eden bir bilim dalıdır. O çözüm nihai olarak bizim mantık yürütmemizi, hayatı algılamamızı, sosyal ilişkiler kurmamızı, varlığımızı belirleyen hadise, insanoğlunun bulunduğu mekanın işleyiş yasalarını bulduğu ölçüyle irtibatlı ve o bağlamda, o bilgi birikimiyle sınırlıdır (Altan, 2011).

Newton, mekanik olan makro düzeyde evrenin nasıl harekete ettiğinin yasalarını çıkarttı. Newton'un geliştirdiği mekanistik doğa anlayışı, bütünüyle nedensel ve belirlenmiş dev kozmik makine anlayışıyla katı bir determinizme sıkı sıkıya bağlanmıştı. Newton'a göre olan biten her şey kesin bir nedene sahipti ve kesin bir etkiyi meydana getirirdi ve sistemdeki herhangi bir parçanın geleceği, eğer durum herhangi bir zamanda bütün ayrıntıları ile biliniyorsa, mutlak kesinlikle önceden tahmin edilebilirdi (Capra F., 1992: 67). Bunun iktisatçılar açısından önemi şudur. İktisat en eski sosyal bilimdir ve Adam Smith tüm iktisadı, Newton'un o mekanik evrenin işleyiş yasalarından hareketle oluşturmuştur. Zaten ilk kitabı da Newton'un yöntemi üzerinedir (Altan, 2011).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

Ekonomik dengenin temelinde mekanik yasalarının Newton fiziğinin kendisi vardır. 1776’da yayınlanan Ulusların Zenginliği denge ile başlar. Yüz sene sonra iktisat akımında paradigmatik bir değişiklik olup, neoklasik akım ortaya çıkar. Neoklasik akımın ne zaman ortaya çıktığına bakıldığında, onu da yine Newton fiziğinin kendi içinde revizyona gittiği bir dönemle paralel olduğu görülür. Eksik denge, dengesizlik kavramlarının ortaya çıkmasının özetini fizikteki gelişmelerle anlamlandırmak mümkündür..

3.2. Sosyo-Kültürel Çevre

Sosyal bilimin amacı, insan davranışlarını nedensel yasalara dayanarak açıklamak değil, insan eylemlerini yönlendiren ve onları anlamlı kılan kuralları ortaya çıkarmaktır. Bu bakımdan sosyal bilimin yöntemi ister istemez yorumlamaya dayanmaktadır. Bu yorumlama süreci, eylemlerin sürdüğü kültürel çerçeve, düşünsel iklim, sosyal kuralları tanımlayan kurumlar tarafından beslenmektedir. Kısaca sosyo-kültürel çevre diyebileceğimiz bu yapı insan davranışlarına anlam kazandırmaktadır (Özel, 2001: 19-38).

İktisadi düşünce tarihi açısından bunun yarattığı sonuç ise iktisat teorilerinin ortaya çıktığı kültürel bağlamlardan ayrı değerlendirilemeyeceği, teorilerin kökenlerinin incelenmesinin kaçınılmaz olduğu düşüncesidir. İktisat teorisi ile, içerisinde yer aldığı sosyal, ekonomik ve düşünsel/ideolojik ortam arasındaki nedensellik ilişkisinin tek yönlü olduğunu söylemek de pek mümkün değildir. İktisat bu ortamdan etkilenmekle kalmaz, aynı zamanda bu ortamı da etkilemektedir.

Aslında, Anthony Giddens tarafından çifte yorumsama olarak adlandırılan bu durum, sosyal teorilerin, neden ortaya atıldıkları dönem ya da koşullar ortadan kalktıktan sonra bile varlıklarını ve etkilerini sürdürdüklerini de açıklamaktadır. Bu etkilerin sürekli olmasına yol açan temel neden, söz konusu teorilerin şu an içinde yaşadığımız sosyal dünyanın kuruluşuna katkıda bulunmuş olmalarıdır. İktisadın tarihine bakıldığında, onun da öteki sosyal bilimler gibi, hatta belki de onlardan çok daha fazla, toplum içerisinde ortaya çıkan bir düşünce biçimi olmanın ötesinde toplumun da biçimlendirilmesine katkıda bulunan etkin bir (düşünsel) eyleyen olduğu gerçeği gözden kaçmamaktadır. Değişik iktisadi yaklaşımlar, düşünce okulları ya da teoriler, yalnızca gerçek dünyayı yansıtmakla kalmamışlar, onu biçimlendirmeye de yönelmişlerdir (Özel, 2001: 19-38).

İnsan davranışlarının odak noktası, insanların çevre ile ilişkilerini düzenlemek amacıyla bir yapı geliştirip, kendi hayatları üzerinde daha büyük kontrol elde etme gayreti olmuştur ve olmaya devam edecektir. Gerçekten, her yerde geçerli amaç, bu çevreyi karakterize eden belirsizliği azaltmaktır. Tarihin büyük bölümünde temel belirsizlik fiziksel çevrede görülmüştür. Ancak insanlar, bilim ve teknoloji aracılığı ile giderek artan oranda fiziksel ortamı kontrol edecek güç elde ettikçe, insan etkileşimi sonucu ortaya çıkan belirsizlikler, (yani, fiziksel ortamdaki değil insan-insan ilişkileri sonucu oluşan ortamdaki belirsizlikler), tartışmasız öncelik almaya başlamıştır (Douglass C.N., 2000: 10-20).

3.3. Din Ve İnançlar

Bir siyasi-iktisadi sistemin gerçekliği hiç kimse tarafından hiçbir zaman bilinemez, fakat insanlar bu gerçekliğin doğası hakkında, hem sistemin nasıl çalıştığına ilişkin pozitif bir model, hem de nasıl çalışması gerektiğine ilişkin normatif bir model olan işlenmiş inançlar inşa ederler. Bir toplumdaki inanç sistemi, inançlarla ilgili bir uzlaşmayı yansıtacak biçimde toplum içinde genel kabul görebilir veya toplumdaki temel algı farklılaşmasını yansıtacak biçimde farklı inançlara sahip olunduğunu gösterebilir. Baskın inançlar, yani, politika yapma konumundaki siyasi ve iktisadi girişimcilerin inançları, hem formel kural hem de informel normlar olarak özenle işlenmiş kurumların yapılarının ortaya çıkmasına yol açar ve birlikte iktisadi ve siyasi performansı belirlerler. Ortaya çıkan bu kurumsal matris, girişimcilerin ekonomik veya siyasi konumlarını geliştirmek için yeni bir kurum ihdas etmeye veya mevcut kurumları değiştirmeye kalkmaları durumunda, verecekleri kararları üzerinde ciddi sınırlamalar oluşturur. Ara sıra, kökten ve ani kurumsal değişimin evrimci biyolojideki noktasal denge değişimine (punctuated equilibrium change) benzer bir şeylerin iktisadi değişimde de ortaya çıkabileceğini ima etmesine rağmen, bir yol veya yordama bağlılık, değişimin azar azar ortaya çıkması sonucunu doğurur.

Gerçekliğe ilişkin algı biçimi bir inanç seti oluşturur. Bu, toplumu biçimlendirmek için bir dizi kurumun ortaya çıkmasına yol açar, bu kurumlar değişimin aşamalı biçimde gerçekleşmesi için uygun politikaların üretilmesini sağlar, aşamalı değişim de gerçekliği değiştirir, ve son olarak değişen gerçeklik inançların yeniden gözden geçirilmesine yol açar. Öykünün nirengi noktası, insanların, kurumsal matrisin uyum sağlama yönünden etkinliğine, yani değişime nasıl tepki

verdiğine ve öngörülen politikanın uyumlulaştırılmasını sağlayan formel kurallardaki değişmelerin nasıl sınırlamalara tabi tutulduğuna bağlıdır (Douglass C.N., 2000: 10-20).

Din insanların dışında ifade edilmiş, değişmez bir ilk olguya gönderme yaparken, iktisat insanların ürettikleri bir toplumsal kabule gönderme yapar. Bu nedenle siyasal-toplumsal olayların zorlamasıyla iktisadi doktrin biçiminde ifade edilen doğrular değişebilmiştir(İnsel, 2000: 15).

4. Bilim Öncesi Dönemden 1870'lere İktisadi Paradigmaları Doğuran Sosyo – Kültürel ve Tarihsel Ortam

Bilim öncesi dönemden başlayarak Neo klasik paradigmanın başlangıcı kabul edilen 1870 marjinalist devrime kadar, iktisat paradigmasına yön veren gelişmeler, ait oldukları sosyo-kültürel çevre perspektifinde şu şekilde özetlenebilir:

4.1. Bilim Öncesi Dönem:

İlkçağlarda, Mısır'da Mezopotamya'da, Doğu ve Güney Asya'da çeşitli uygarlıklar kurmuş olan ulusların, iktisadi düşüncelerini ele almak o dönemlere ait yeterli bilgi birikiminin olmayışından dolayı mümkün olmamaktadır. Bu nedenle bu dönemin iktisadi düşünce tarihini iktisadi hayat çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

İktisadi hayatı düzenleyen eski çağlarda(Asur, Babil, Eski Mısır, Öin, Hinti İbrani) halk esas olarak tarımla uğraşmıştır. Artı değer yaratan yegane üretim faaliyeti tarıma dayandırıldığı için faktör sahiplerinin konumu ve üretimden alacakları pay, çoğu kez dini kurallara göre düzenlenmiştir. İlk çağ ekonomilerinin ortak özellikleri, en temel üretim faktörü emek, kaynağı da köleliktir. Hakim ekonomi tipi kapalı aile ekonomisi dir. İktisadi faaliyet tamamen tarıma dayalıdır. Sosyal ve iktisadi yaşam da hakim paradigma din ve politikadır ve bu ortamda toprak sahipleri üstün sınıftır (Kök, 1999(a): 5-6).

4.2. Eski Yunan İktisadi Düşüncesi

Eski Yunan'da toprağın dağlık ve ana ulaşım yollarının deniz olması nedeniyle, sosyal yapı küçük ve bağımsız Site devletlerinin oluşumunu sağlamıştır. Sitenin bir tek amacı vardır: Kendisini meydana getiren bireyleri mutluluğa yöneltmektir. Bu amaca ulaşmada insanın özgül

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

karakterini tanımlayan ilkelerin açığa çıkarılması gerekli şart olduğu içindir ki, bireysel etkinliğin bilimi olan etik, aile hayatının bilimi olan iktisat ve site hayatının bilimi olan politika bilimleri, sitenin üzerine egemen bir düşünce tarzı olarak doğmuştur

Dönemin düşünürlerinden Sokrates (M.Ö. 469-399) adaletin mutlak bir değer olduğunu, sosyal hayatın adalet kurallarına uygun bir şekilde düzenlenip yürütülmesi gerektiğini savunmuştur. Sokrates'in üzerinde durduğu ana konu ahlak olmuştur. Sokrates'e göre doğruluk herkese hakkını vermektir doğruların borcu da dostlara iyilik etmektir (Kök, 1999(b): 138).

Eflatun (Plato, M.Ö. 428-347) Devlet adlı eserinde üretim ile ilgili olarak... yaratılıştaki başka bir işi yapma yeteneğine sahip olduğunu ileri sürerek insanların en iyi yapacakları işlerde çalıştırılmalarının yararlı olacaktır... der. Eflatun Cumhuriyet adlı eserinde toplumda yer alan iş bölümüne bağlı olarak üç sınıf meydana gelir. Bu sınıflar: Çiftçiler, sanatkârlar ile tüccarların oluşturduğu zanaatkârlar sınıfı, ülkeyi dış saldırılara karşı koruyan, barışı sağlayan askerler ile ülkeyi yöneten yöneticilerden meydana gelir.

Eflatun piyasa kavramını belirtir. Ona göre her sanatkâr yaptığı malları tüketicilerin ayağına götüremez. Üretici ve tüketicilerin bir araya gelmesini sağlayan Pazar yerleri olmalıdır. Eflatun aşırı servet sahibi olmanın insanın erdemine sınırlamalar getireceğine inanır. Ona göre aşırı derecede zenginleşmek imkanları karşısında pek az insan ciddiyetini ve dürüstlüğünü koruyabilir.... pek çoğumuz makul karlarla yetineceğimiz yerde aşırı kazanç peşinde koşarız (Ersoy, 1986: 16).

Eflatun gelir ve toprak dağılımının eşit olmasını savunur. Ona göre bir devletin uğrayabileceği belaların en büyüğü ve kötülerin en ağırı, o devletin çok sayıda fakir ve az sayıda zenginlerden oluşan bir devlet olmasıdır.

Eflatunla aynı dönemde yaşayan Aristo (Aristoteles, M.Ö. 384-322), benzer iktisadi ve sosyal çevrenin etkisi altında kalmıştır. Aristo iktisadi faaliyetlerin ilk ünitesi olarak aile kurumunu ele almıştır. Aristo, ailelerin birleşmesiyle oluşan toplumu, insanın yaşamını sürdüreceği kurum olarak görür. Aile kurumunu doğal kabul ettiği gibi, kölelik kurumunu da doğal sayar. Köleleri canlı üretim aracı olarak kabul eder. Aristo servet edinme yollarını anlatarak serveti para ile

ölçülebilir bütün şeyler olarak kabul eder. Gerçek servetin üretim ile sağlanabileceğini ileri sürmüştür.

Aristo, malların iki çeşit değere sahip olduklarını ileri sürer. Tüketimde kullanılan malların tüketiciler için kullanım değerleri vardır. Değişim için elde edilen malların ticari yollarla başkalarına satan tüccarlar için bu tür malların değişim değeri bulunmaktadır. Aristo, değişim ile eşit değerlere sahip olan malların değiştirilmesinin yapılmasını öngörür. Aristo ayrıca, paranın bir değişim aracı olduğunu; değerleri ölçmek ve korumak gibi görevleri olduğunu belirtmiştir (Ersoy, 1986: 16).

4.3. Eski Roma'da İktisadi Düşünce

Romalılar, genelde Yunan Felsefesinin etkisinde kalmalarına rağmen, Yunanlıların ilgilenmedikleri bir alana, hukuka yönelmişlerdir. Roma Hukuku'ndaki çeşitli konular liberal iktisadın temelini oluşturmuştur. Bu dönemdeki iktisadi düşünceye ilişkin üç temel kaynak, hukuki sorunlarla ilgilenen hukukçular, filozoflar ve tarım konusuyla ilgilenen yazarlardır.

Romalıların temel görüşleri birkaç başlık altında şu şekilde ifade edilebilir. Özel Mülkiyet: Mutlak bir hak olup ulusal niteliğinin dışına taşarak uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Müdahalecilik: Devlet ekonominin pek çok alanına müdahale etmektedir. Bireycilik: Sözleşmelerin serbestçe yapılmasını ifade eden bu kavramla Romalılar, Rönesans dönemini, Fizyokراسiyi ve Klasikleri de etkilemişlerdir. Romalılarda iki sınıf vardır: asiller (en üstün sınıf) ve plepler (asillere tabi olan 2. sınıf vatandaşlar). 12 Levha Kanunları: Plepler, sınıflar arası bir ayrımın kaldırılması ve kendilerine de siyasi haklar verilmesi isteğiyle ayaklanarak sınıfların tabi olduğu kanunların yazılmasını isteyince 12 Lavha Kanunları yazılmıştır. Kanuna göre toprak el değiştirebilir nitelik kazanmış, asalet rejimi yerine servet rejimi geçerli olmuştur (Aktan, 2000)

Döneminin başarılı bir yöneticisi olan M. Aurelius, Roma İmparatorluğu'nda gerek gelir dağılımındaki adaletsizliğin, gerekse kölelik rejiminin artarak istikrarsızlığın hızlanmasından dolayı ortaya çıkan problemleri karşı önlemler almıştır. İmparator Aurelius, Diocletian'ın bildirimleri olarak bilinen temel sosyal ve ekonomik kanunları uygulamaya çalışmış ancak ölümünden sonra istikrarsızlar artmıştır.

4.4. Ortaçağ'da İktisadi Düşünce

Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla içe kapalı ekonomi haline gelen ekonomik yaşam, Skolastiklerin bireyciliği vurgulayan görüşleri ve özellikle Kilise'nin düzenlediği Haçlı seferleriyle canlanmıştır. Skolastikler, mücadelelerde eşitlik, adil fiyat, adil ücret gibi kurumların adalet ve hakkaniyet çerçevesinde düzenlenmesi için kurallar koymuşlardır. Bunu belirlerken özellikle emek faktörü üzerinde durmuşlardır. Faizi reddetmişlerdir. Skolastiklere göre paranın değerindeki değişimleri hükümdar değil toplum belirlemelidir. Nüfusun artırılması gerektiğini savunmuşlardır. Özel mülkiyetin kısmen gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Dönemin önemli düşünürleri; St. Thomas Aquinas ve Nicola Oresme' dir. Her ikisi de köleliği doğal sayar, faize karşıdır, özel mülkiyetin ahlaki kurallara uygun olduğu sürece meşru olduğunu savunur. Yalnız para değerindeki değişimler konusunu Aquinas sadece ahlaki yönden hükümdar yerine toplum paranın değerini belirlemelidir görüşü ele alırken, Oresme; parasal değişmelerin; mübadeleyi sınırlayacağını, parasal değişmeler ile fiyatlar arasında ilişki olduğunu ileri sürerek konuyu iktisadi açıdan da ele almıştır (Aktan, 2000).

4.5. Rönesans Dönemi (12. Yy - 15. Yy)

Önce İtalya' da başlayan sonra başta Fransa olmak üzere tüm Avrupa'ya yayılan yenilik hareketlerinin tümüdür. Bireycilik bu dönemde tekrar önem kazanmış, bireyciliğin gelişmesiyle şehir ekonomisi anlayışına uygun bir ekonomik yaşam ortaya çıkmıştır. Bu gelişme, servet artışlarına yol açarak materyalist felsefenin doğmasını sağlamış, artan ekonomik faaliyetler uluslararası ticareti yaygınlaştırmıştır. Rönesans döneminde ortaya çıkan bireyciliği ve materyalizmi temel alan yenilikçi görüşler; Merkantalizmi (özellikle Alman ve Fransız Merkantilizm'ini) etkilemiştir.

4.6. Merkantilist İktisadi Düşünce

Merkantilizm geleneksel olarak ele alındığında, Avrupa iktisadi düşüncesinde 1450-1750 yılları arasında yani Ortaçağ ve Fizyokrasi arasındaki dönemde gelişen iktisadi düşüncelerin bütünüdür. Merkantilistler, Orta Çağ düşüncesini reddedip onun yerine daha akılcı (rasyonel) ilkeler oluşturmaya yönelmişlerdir (Güngör, www.aku.edu.tr: 22.06.2009). Bin yıllık bir dönemi kapsayan Ortaçağda bilgi birikimi, bu çağın son birkaç yüzyılında iktisadi, sosyal ve ilmi

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

değişmelerin meydana gelmesine neden olmuştur. Kilisenin ve feodal düzenin katı kuralları, Batı Avrupa toplum hayatında meydana gelen değişmeleri durdurmaya güçleri yetmemişti. Batı ortaçağında toplum hayatına statik bir görünüm kazandıran Kilise ve Feodal yönetim kurallarının etkinliklerini kaybetmeleri, bilimsel gelişmelerin hızlanmasına neden olduğu gibi, ideolojik değişmelere de yol açmıştır. Bu değişmeler çağdaş kapitalizmin ilk aşaması sayılan ticari kapitalizmin ve onun doktrini olan merkantilizmin doğmasına ortam hazırlamıştır (Ersoy, 1986: 62).

Batı Avrupa ülkelerinde, Ortaçağın sonuyla Sanayi Devrimi arasındaki dönem, feodalizmin yıkılışı ve kuvvetli merkezî devletlerin kuruluşlarıyla belirir. İktisadî açıdan da, kapital birikimini ve piyasa ekonomisi şartlarını hazırlayan ticarî kapitalizmin geliştiği çağ olmuştur. Merkantilizm, yeni ticarî kapitalist sınıfın ideolojisini yansıtan bir politik iktisat sistemi olarak, aşağı yukarı üç yüzyıl, merkezî ulusal devletlerin iktisat politikası ilkelerini belirlemiştir (Kazgan, 1984: 28). Ekonomik olayların bir bütün olarak bir biriyle ilişkili ve tutarlı olarak ele alınması merkantilizmle başlamıştır (Savaş, 1986: 5).

Merkantilist İktisadî Düşünceyi Hazırlayan Şartlar; Ortaçağın sonlarına doğru, Batı Avrupa toplumlarının iktisadî temellerini değiştirecek birtakım etkenler ortaya çıkarmıştı. Bunlar, deniz aşırı ülkelerdeki keşifler ve ticarete meydana gelen gelişmelerdir. Bunu izleyerek Avrupa'ya akan altınlar, bir taraftan fiyatları yükselterek ticarî kapitali büyütüyor ve ticarî kapitaliste kârlı yeni iş alanları açıyor, bir taraftan da, taşınmaz mal gelirleriyle yaşayan soyluları fakirleştiriyordu. İkinci olarak, tarımda üretim tekniği değişmesi, geleneksel geçimlik ekonomi düzenini yıkmıştı. Tarımsal üretim piyasaya yönelmiş, piyasa kanunlarıyla beraber de ticarî kapitale bağlı hale gelmişti. Ticarete artan kâr olanaklarıyla birlikte, bireyciliğin gelişmesinde, dinde reformasyon hareketi, Rönesans ve hümanizma da rol oynadı (Kazgan, 1984: 29).

Ticarî sermaye, hem tarımsal üretime hem de sanayi kapitalizminin ilkel bir örgütlenmesi olan ev ekonomisine hâkimdi. Toptan ticarete ve dış ticarete de, tekele sahipti. Dış ticarete tüccarlara devlet eliyle tekel verilmesi, birkaç bakımdan gerekliydi. Yeni ulusal devletler için ticaret bir gelir kaynağıydı. Deniz aşırı ülkelerde ticaretin yüksek rizikosunu ise, tekeli gerekli kılıyordu.

16-17. yüzyıllarda, anonim şirket düzenindeki imtiyazlı ticaret kumpanyaları, denizaşırı bölgelerde ticareti tekelleri altında tutuyordu. Özellikle İngiltere'de, bu kumpanyaların yöneticileri, çağlarının iktisadî düşüncesinin sözcülüğünü eden kişiler oldu. Dış ticaret tekellerinin yanında, rizikoyu azaltmak için, sömürgeleştirme de önemli bir araç haline geldi ve kapital birikiminin kaynağı oldu. Sömürgelerdeki kumpanyaların rizikosunu azaltmak için verilen tekeller de yeterli değildi. Bunların ayrıca, devlet gücüyle korunması gerekiyordu.

Gerçekte, ticaretin gelişmesi, değişik ülkelerdeki tüccarların çıkarlarını çatışır hale getiriyordu. Tümü de, kendilerini rakiplerine karşı koruyacak, kuvvetli bir merkezî güce ihtiyaç duyuyordu. Mutlak monarşiler ve güçlü merkezî devletlerin kurulması, ticaretin gelişmesi yanında, bir iktisat politikasının uygulanması olanağını veriyordu. Böylece, ticarî çıkarın savunulması, merkantilist düşüncede ön planda rol oynadı. Merkantilistler, tüccarın kârının ulusal çıkarla özdeş olduğunu, ülkenin gücünü teşkil ettiğini ileri sürüyorlardı. Tüccarların çıkarını savunacak, ticari kapitalizmin gerektirdiği geniş piyasayı güven altına alacak, sömürülmesini sağlayacak, güçlü merkezî bir devlete ihtiyaç vardı. Güçlü devletle tüccarların çıkarları arasında bir uyuma olduğu için, merkantilist öğretisi mutlak monarşi ve yeni gelişen devletlerin öğretisi olarak, aşağı yukarı üç yüzyıl, iktisadî düşünceyi temsil edebilmiştir.

4.7. Fizyokratik İktisadi Düşünce

18. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da gelişen Fizyokrasi ile, iktisadî düşüncede okul çağının başladığı söylenebilir. Fizyokrasi (Physiocracy) kelimesi, Fransızca “Phyicrate” kelimesinden gelmiştir. Bu kelimenin Yunanca aslından kaynaklanan anlamı doğa yasasıdır. Fizyokratlar bir ilahi iradenin evrensel ve aslında mükemmel olan bir doğal düzen ortaya koyduğu düşünceyi benimsemişlerdir (Güngör, www.eku.edu.tr: 22.06.2009). Gerçekte, pek kısa süre etkili bir iktisat teorisi sistemi kuran Fizyokratların iktisadî düşüncesi, 1750'de mevcut değildi. 1760-70 arasında, herkes bundan bahsediyordu. 1780'de ise, herkes tarafından unutulmuştu. Bununla beraber, fizyokratlar, A. Smith'in düşünce sistemini büyük ölçüde etkilemiştir (Kazgan, 1984: 29). Fizyokratik düşünce, belli bir siyasi, ve sosyal felsefe ile ekonomik hayat arasındaki ilişkileri ortaya koyan bir iktisadi düzene ilişkin görüşlerin oluşturduğu bir düşünceler bütünüdür (Ersoy, 1986: 99).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

Merkantilizm, ticarî kapitalizmin ve yeni gelişen mutlak monarşilerin iktisadî düşünce sistemini yansıtmakta iken, Fizyokrazi, girişimci çiftçiyi büyük ölçekte üretim yapacak tarımsal üreticiyi ön plana çıkarmak isteyen Fransız reformcularının öğretisi şeklindeydi. Merkantilizmin ekonomik yaşama getirdiği kısıtlamalara özellikle Fransa’da büyük tepki uyanmıştır. Fransa ekonomisi tarıma dayalı olduğu için sanayileşmeye yönelik politikalar başarılı olamamış ve halkın büyük kesiminin durumu daha iyi hale getirilememiştir. Yedi Yıl Savaşları’nda Fransızların kaybetmesi de denizciliklerini öldürmüştü. Böylelikle ticaret gelirleri de ciddi biçimde düşmüştü. Fransa’nın gittikçe fakirleşmesi ile birlikte vergiler de halkın yaşam seviyesini gittikçe kötüleştiriyordu. Vergi toplama yöntemlerinin çok sert olması da ciddi bir sosyal huzursuzluk yaratmıştı. İşte fizyokratlar bu ortamda ortaya çıkmıştır. Bir lider etrafında toplanmış entelektüel bir grup ve düşüncelerin yayıldığı bir yayın organı biçiminde ortaya çıkan ilk iktisadi düşünce akımı kabul edilmektedir. Fizyokratlar Newton mantığı ile sosyal olaylarda bir nedensellik ilişkisi aramıştır. John Locke’un (1632-1704) rasyonalizm ve doğal düzene verdiği önem fizyokratların da hareket noktası olmuştur. Locke bilgiyi duylara dayandırarak zihni pasif sayar ama zihnin düşünce ürettiğini kabul eder. Descartes ise dünyayı yaratan tanrının bir doğal düzen kurduğunu savunur. Descartes idealizminin de, Locke’un materyalist rasyonalizm yaklaşımının da fizyokratlarda büyük payı vardır. Fizyokratlara göre dünyada her şey ideal bir düzene sahiptir. Bu düzen kusursuzdur ve yasaları da Tanrı tarafından koyulmuştur. Bunun dışında bir de pozitif düzen vardır. Bunlar ise toplumda insan tarafından koyulmuş yasalardır ve mevcut hükümetlerin eksikliklerini yansıtır (Acar, www.ceterisparibus.net: 12.05.2008).

4.8. Klasik İktisadi Düşünce

Klasik Okul, bir taraftan Fizyokratların izinde laissez-faire ideolojisini sürdürürken, bunu destekleyecek iktisat teorisini kurmuştur. Genel olarak aydınlanma çağının doğal düzen mirasından etkilenmiştir. Klasik iktisadi analizin temelini, esas olarak Adam Smith, David Ricardo ve ilk bakışta Klasik iktisada yönelttiği eleştirilerle onlara karşıt gibi görünen Karl Marx tarafından geliştirilen analitik çerçeve oluşturmaktadır (Özel 2002; 147).

İngiliz Klasik İktisat Okulunun doğduğu 18. yüzyılın sonları, gerek İngiltere'nin gerek diğer bir kısım Batı ülkelerinin önemli iktisadî ve politik değişimlere sahne olduğu bir çağdır. Önceleri

yavaş seyreden teknik buluşlarla bunların sanayie uygulanması, bu yüzyıl sonunda yoğunluk kazanmıştır. Öyle ki, İngiltere'nin bu dönemi, Sanayi Devrimi çağı diye nitelendirilmiştir. Sanayi Devrimiyle birlikte, homo economicus niteliklerini taşıyan kapitalist girişimci ve üretim araçları mülkiyetinden yoksunlaşan bir işçi sınıfı doğmuştur.

Fransız İhtilâli (1789), ortaçağ toplumundan kalan kurumları silmiş, bireycilik ve özgürlük, iktidara gelen burjuvanın sloganı olmuştur. Bu, yeni bir sınıfın siyasal egemenliği ele geçirmesinin zaferi sayılabilir. İngiliz sömürgesi olan Kuzey Amerika'da bağımsız yeni bir devletin (ABD) doğması, merkantilizmin sömürgeciliğinde önemli bir dayanağını kaybettirmiştir.

Nasıl ticarî kapitalizm merkantilizmi, Fransa'da tarımın kapitalistleşmesi yolunda bir değişme Fیزیokrasi'yi doğurmuşsa, İngiltere'de Sanayi Devrimi de, Klasik İktisat Okulunu doğurmuştur. Ne var ki, Fیزیokrasi her bakımdan Merkantilizmin karşıtı olduğu halde, İngiliz İktisat Okuluyla Fیزیokrasi arasında, kurdukları teorinin gerisindeki felsefî görüş açısından büyük benzerlikler vardır. Laisser-faire ideolojisi, serbest dış ticaret ilkesi, her ikisinde de egemendir. İktisadî adam, Sanayi Devrimi'yle beraber, daha doğrusu onun öncüsü rolünde artık doğmaktadır. Yürürlükteki ayrıcalıklara, merkantilizmden artakalan dış ticaretteki ve işgücü arzı üzerindeki tekelleri sınırlamalara karşı bu yeni doğan öncü sınıfın savunulması, bireyciliğin faydalarının ve İktisadî özgürlüğün savunulmasını gerektirir. Henüz devlet gücü ayrıcalıklı sınıflardan yana olduğu için, amaç, devlet müdahalesini minimuma indiren laissez-faire"dir. Dış piyasalardan ucuz sınaî hammadde ithal edilebilmesi, bu piyasalara sınaî mamullerin serbestçe satılarak ele geçirilebilmeleri için, serbest dış ticaret uygulanmalı görüşü bu nedenle benimsenmiştir (Kazgan, 1984: 64).

Sonuç

İktisadi düşünce, iktisat teorisinin başlangıcından bu yana geçirdiği değişimi inceleyen bağımsız bir disiplin olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan iktisadi düşünce tarihinin incelenmesi, düşünsel gelişimin izlediği yolların ortaya konmasına yardımcı olduğu gibi, bugünkü teorilerin nasıl geliştirileceği, onları değerlendirme ölçütlerinin neler olacağı, dünyanın daha iyi nasıl anlaşılacağı ya da açıklanabileceği konusunda ipuçları da vermektedir.

Toplum her çağda farklı anlayış biçimleri geliştirmiş ve farklı ilişkiler biçimlendirmiştir. Yukarıda kısaca incelenen iktisadi düşünce akımları da kendi dönemlerinin sosyal gerçekliğinden yola çıkarak kendi dönemlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır.

İktisat teorilerinin ortaya çıktığı sosyo-kültürel ortamdan ayrı değerlendirilemeyeceği, bu yüzden de teorilerin kökenlerinin incelenmesinin kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. İktisadi paradigmlar ile, içerisinde yer aldığı sosyal, ekonomik ve düşünsel/ideolojik ortam arasındaki nedensellik ilişkisinin tek yönlü olduğunu söylemek mümkün değildir. İktisadi paradigmlar bu ortamdan etkilenmekle kalmaz, aynı zamanda bu ortamı da etkilemektedir.

Kaynaklar

ACAR Gökmen Tarık, “İktisat Tarihinde Klasik Öncesi Döneme Genel Bir Bakış: Merkantilist ve Fizyokrat Dönemler”, www.ceterisparibus.net/arsiv/g_acar3.pdf (Erisim 12.05.2008)

AKTAN Coşkun Can (2000), Politik İktisat, Anadolu Matbaası, İzmir 2000

ALTAN Mehmet, “Newtondan, Quantum’a İktisatta Yeni Açılımlar”, www.istanbulrotary.org, (Erişim 01.04.2011)

CAPRA Fritjof (1992), Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası, İnsan yayınları

DOUGLASS C. North (2000), “İktisadi Değişim Sürecini Anlama”, Liberal Düşünce Dergisi, Cilt 5, Sayı 18

DULUPÇU Murat Ali (1998), “Modernizm-İktisat-Retorik Ve Metafor Üzerine Post-Epistemolojik Bir Deneme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt3, Sayı 3

ERSOY Arif (1986), İktisadi Düşünceler Tarihi, Akyol neşriyat, İzmir

GÜNGÖR Kamil, “İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış Ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler”, www.ceterisparibus.net/dusunce/merkantilizm.htm, (Erişim 22.06.2009)

İNSEL Ahmet (2000), İktisat İdeolojisinin Eleştirisi, Birikim Yayınları, 3. baskı, İstanbul

KAZGAN Gülten (1984), İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitabevi, İstanbul

KÖK Recep (1999(a)), İktisadi Düşünce Kavramlarının Analitik Evrimi, Anadolu Matbaacılık, İzmir

KÖK Recep (1999(b)), İktisadın Tarihi ve Felsefi Temelleri, Anadolu Matbaacılık, İzmir

Ömer DEMİR (1997), Bilim Felsefesi, Vadi Yayınları, 1997

ÖZEL Hüseyin (2001), “İktisadi Analiz Tarihine Nasıl Yaklaşmak Gerekir?”, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 19, Sayı 2

ÖZEL Hüseyin (2002), “Bir Zenginlik Teorisi Olarak Klasik İktisadi Analizin Yöntemi”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 4

SAVAŞ Vural (1986), Keynezyen İktisat Yıkılırken, Beta Yayın Dağıtım AŞ, İkinci Baskı, İstanbul.

SOYAK Alkan, “Nobel İktisat Ödülleri Üzerine Bir Yorum”, Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl.40, Sayı.256, Ekim 2003,

ŞAHİN Hüseyin (1997), İktisat İlkelerine Bakış, Ezgi Kitabevi,

TÜZÜN Gürel (1979), Radikal İktisatçıların Ortodoks İktisat Eleştirisi, İktisatta Kapsam ve Yöntem: Seçme Yazılar, Der: F. Görün, ODTÜ Yayınları, Ankara